

стилістичними функціями оніма Україна його варіантам і контекстуальним відапелятивним онімам властива прагматична функція, яка проявляється у використанні ідентифікуючих знаків у ролі засобів вираження емоційно-оцінних значень [7:159]. Завдяки розвитку вторинних емоційно-експресивних і смислових нашарувань на власне топонімічне значення стилістичний потенціал макротопоніма Україна у поетичних творах О.Олеся невичерпний.

1. Вартанова В.А. Топоним в поэтическом тексте//Текстовый и сентенциональный уровень стилистического анализа.-Л.,1989.
2. Карпенко Ю.А. Проблемы типологии литературной ономастики: Имена собственные в поэзии Бэллы Ахмадулиной и Лины Костенко//Літературна ономастика української та російської мов: Взаємодія, взаємозв'язки,- К., 1992.
3. Ковтунова И.И. Поэтический синтаксис.-М.,1986.
4. Немировська О.Ф., Немировська Т.В. Українська літературна ономастика: Взаємозв'язки і паралелі поезики// ітературна ономастика української та російської мов: Взаємодія, взаємозв'язки,- К.,1992.
5. Олесь О. Твори: В 2 т.- К., 1990.-Т. 1.
6. Рудницький М. Олександр Олесь//М.Рудницький Письменники зблизка.- Львів, 1964,- Кн.3.
7. Уфимцева А.А. Типы словесных знаков,- М.,1974.
8. Фоянкова О.И. Имя собственное в художественном тексте.-Л.,1990.
9. Шапошнікова І.В. Лінгвостилістика творення образу України в українській поезії другої половини ХХ століття: Автореф. дис.... канд. філол. наук.-Запоріжжя, 1999.

Л.І. Гуцул

Наголошення суфіксальних ойконімів

Звернення до проблеми наголошення українських назв населених пунктів викликане перш за все потребою пізнання акцентології ономастичної лексики. У сучасному мовознавстві вивчення українського наголосу проводиться в різнопланових аспектах [1:5-6], але у центрі уваги лінгвістів перебуває акцентуація слів апелятивної лексики. А наголос ойконімів, гідронімів, антропонімів та інших шарів ономастичної лексики ще майже не описаний, тому спостерігаємо так багато труднощів, помилок, вагань у їх наголошенні.

У пропонованій статті робиться спроба проаналізувати акцентуацію суфіксальних ойконімів, дослідити співвідношення наголосу з їх

морфемною структурою. Матеріалом дослідження послуговували дані «Словника відтопонімних прикметників і назв жителів України» В.О.Горпинича [2].

Акцентно-морфемний аналіз ойконімів з'ясовує, на яку морфему падає наголос. Тому виділяємо протиставлення: наголос на префіксі - наголос на корені - наголос на суфіксі - наголос на флексії. Наголос зумовлює фонологічну коваріацію морфемних компонентів ойконімів, «чим досягається єдність морфологічного контура слова» [4:17]. Наша мета - дослідити, як морфемна структура ойконімів впливає на місце наголосу. На думку В. А. Редькіна, місце наголосу визначається тільки стосовно морфем словоформи [3:6].

Суфіксальні ойконіми є найчисленнішим класом назв населених пунктів української мови (83,8% ойконімів). Аналізу підлягають ойконіми з поширеними ойконімічними суфіксами (напр., -івк-а, -иц-я, -ець, -ич-і, -ськ тощо) та непоширеними, рідковживаними (напр., -их-а, -ах-а, -ун, -ук тощо). Розглядатимуться як суфіксальні ойконіми, так і префіксально-суфіксальні та складні композитні деривати - з метою визначення відношення словотворчого суфікса до наголосу в акцентологічній системі ойконімів.

Суфіксальних ойконімів зафіксовано 5340 (83,8 %), серед них 10 (0,1%) мають акцентований префікс, 3623 (68%) - акцентований корінь, 1381 (26%) - акцентований суфікс, 326 (6%) - акцентовану флексію. Характерною акцентологічною особливістю суфіксальних ойконімів, як бачимо, є переважне наголошення кореня (68%).

Зафіксовано суфіксальних ойконімів з акцентуацією: наголос на префіксі - корені - суфіксі - флексії:

1. -івк-а (1727): наголос на корені - 1287 (74%) *Розанівка Мк*, *Вітязівка Крв*, на суфіксі - 439 (25,5%) *Чубівка Чрк*, *Лебедівка Хрк*, на флексії - 1 (0,5%) (*Звіздівка Рв*). Переважає кореневе наголошення;

2. -инк-а, -інк-а (-інк-а), -анк-/-янк-а), -енк-а (308): наголос на корені - 48 (16%) *Жмеринка Вн*, *Головенка Жт*, на суфіксі - 260 (84%) *Довжанка Мк*, *Городенка ІФ*. Переважає суфіксальне наголошення;

3. -к-а (60): наголос на префіксі - 2 (2%) *Підимка Крв*, *Завадка ІФ*, корені - 58 (96%) *Грушка Вн*, *Рудка Рв*. Переважає кореневе наголошення;

4. -ок (37): наголос на префіксі - 1 (3%) *Перелісок См*, корені - 11 (30%) (*Вувчок Чрг*, *Перешийок Трн*), на суфіксі - 25 (67%) *БужокЛв*,

Городо́к Хм. Переважає суфіксальне наголошення;

5. -к-и (187): наголос на префіксі -2(1 %) *Підставки Чрк, Почати Рв*, корені - 111 (59%) *Скельки Зп, Каролішки Рв*, на флексії - 74 (40%) *Сташки Жт, Бабенкі Хрк*. Переважає кореневе наголошення;

6. -ик (14): наголос на корені - 10 (71%) (*Бобрик Од, Хреціатик См*, на суфіксі - 4 (29%) *Трудовік Зп, Дубовік Жт*). Переважає кореневе наголошення;

7. -ик-и (42): наголос на корені - 32 (76%) *Білики Пл, Орлики Пл*, на флексії-10 (24%) *Лісовікі Лв, Рв*. Переважає кореневе наголошення;

8. -ак-/-як-и (31): наголос на корені - 2 (6%) *Пізняки См, Худяки Чрк*, на суфіксі - 10 (33%) *Журбкі ІФ, Кобелжі Пл*, на флексії - 19 (61%) *Вишнякі Пл, Ходакі Вн*. Переважає флексивне наголошення;

9. -ів// -ів, -ов (291): наголос на префіксі -1 (1%) *Посухів Трн*, корені - 236 (81%) *Глухів См, Оратів Вн*, на суфіксі -54(18%) *Цибулів Крв, Соснів Трн*. Переважає кореневе наголошення;

10. -ов// -ев-е (488): наголос на префіксі - 1 (0,4%) *Заболотове См*, корені - 293 (60%) *Внукове Крм, Любітове См*, на суфіксі -140 (28,6%) *Бобове Зп, Киянове Лг*, на флексії- 54 (11 %) *Ділове Зк, Терехове Жт*. Переважає кореневе наголошення;

11. -ов// -ев-а, -ов-о (40): наголос на корені - 2 (5%) *Дубова Рв, Грєкова Од*, на суфіксі - 15 (31%) *Дерешова Вн, Ясева Лг*, на флексії - 23 (58%) *Дягова Чрг, Межова Днп*. Переважає флексивне наголошення;

- івц// -івц-і (180): наголос на корені - 110(61%) *Тішківці ІФ, Дунаївці Хм*, на суфіксі - 45 (25%) *Жуківці Трн, Вішиківці Вн*, на флексії - 5 (14%) *Чернівці Чрв, Морохівці Хрк*. Переважає кореневе наголошення;

12. -инц-і, -анц// -янц-і (126): наголос на корені -103 (82%) *Бабчинці Вн, Кіданці Трн*, на суфіксі -17(13%) *Ярмолінці См, Рогінці См*, на флексії - 6 (5%) *Писанці Днп, Мартинці См*. Переважає кореневе наголошення;

13. -ц-і (66): наголос на префіксі - 1 (1%) *Загінці Хм*, корені - 47 (72%) *Кутці Лв, Кобзарці Мк*, на флексії - 18 (27%) *Сухоставці См, Карці См*. Переважає кореневе наголошення;

14. -ець (83): наголос на корені - 28 (33 %) *Бобринець Крв, Орїховець Трн*, на суфіксі - 55 (67%) *Тростянець См, Ржавець Хрк*. Переважає суфіксальне наголошення;

15. -иц-я (57): наголос на корені - 34 (59 %) *Луковиця Чрв*,

Горніатиця Рв, на суфіксі - 23 (41%) *Водиця Зк*, *Хотовиця Трн*). Переважає кореневе наголошення;

17. -ниц-я (46): наголос на корені - 31 (67%) *Беріжниця ІФ*, *Оляниця Вн*, Наголос на суфіксі - 15 (33%) *Городниця ІФ*, *Студениця Хм*. Переважає кореневе наголошення;

18. -н-є(283): наголос на префіксі - 1 (0,5%) *Дослідне Хрс*, корені - 262 (92,5%) *Баловне Мк*, *Цвітне Крв*, на флексії - 20 (7%) (*Тальне Чрк*, *Попасне Хрк*). Переважає кореневе наголошення;

19. -н-а//я (63): наголос на корені - 61 (97%) *Лопушина Чрв*, *Черемошина Лв*, на флексії - 2 (3%) *Дремезна Кв*, *Черемущине Хрк*. Переважає кореневе наголошення;

20. -ин (122): наголос на корені - 83 (68%) *Жаботин Чрк*, *Бабин ІФ*, на суфіксі - 39 (32%) *Чудин Жт*, *Лапиин Тр*. Переважає кореневе наголошення;

21. -ин-а//я (30): наголос на корені - 7 (23%) *Іскриня Вн*, *Солотвина Зк*, на суфіксі - 19 (64%) *Вікніна Крв*, *Корчаніна ІФ*, на флексії - 4 (13%) *Бачина Лв*, *Завосина Зк*. Переважає суфіксальне наголошення;

22. -ин-є (104): наголос на корені - 101 (97%) *Ромашкине Крм*, *Аркушине Хрк*, на суфіксі - 3 (3%) *Тополіне Днц*, *Крушине Рв*. В основному наголошений корінь;

23. -ин-и (8): наголос на корені - 4 (50%) *Новини Жт*, *Ліпини Вл*, на суфіксі - 2 (25%) *Печіни См*, *Щербіни Жт*, на флексії - 2 (25%) *Сухини Хрк*, *Грицини См*). Переважає кореневе наголошення;

24. -ан-//ян-є (31): наголос на корені - 19 (62%) *Зоряне Зп*, *Серібряне Крв*, на суфіксі - 6 (19%) *Конопляне Од*, на флексії - 6 (19%) *Льодяне Крв*, *Берестяне Вл*). Переважає кореневе наголошення;

25. -ан-//ян-и (39): наголос на суфіксі - 34 (88%) *Вербляни Лв*, *Шелестяни Хм*, на флексії - 5 (12%) *Кошлані Вн*, *Шияні См*. Переважає суфіксальне наголошення

26. -чан-и (13): наголос на суфіксі - 13 (100%) *Богородчани ІФ*, *Іванчани Трн*. Завжди наголошений суфікс;

27. -шин-а (40): наголос на корені - 34 (85%) *Сидорівщина Пл*, *Осєщина Од*, на суфіксі - 6 (15%) *Московищина Рв*, *Ліствищина Жт*. Переважає кореневе наголошення;

28. -ськ (-зьк, -цьк) (63): наголос на корені - 63 (100%) *Генічеськ Хрс*, *Іллічівськ Од*. Завжди наголошений корінь;

29. -ськ-є, -ськ-а, -ськ-і, -ськ-ий (235): наголос на префіксі -1 (0,3%)

Перегінське ІФ, корені - 225 (95,7%) *Уманське Днц*, *Спаське Чрг*, на флексії -10 (4 %) *Кам'янське Зп*, *Донське Днц*. Переважає кореневе наголошення;

30. -цьк-е, -зьк-е (49): наголос на корені - 43 (88%) *Бузьке Мк*, *Ворунізьке Днп*, на флексії - 6 (12%) *Грузьке Крв*. Переважає кореневе наголошення;

31. -ич (13): наголос на корені- 12 (93%) *Коротич Хрк*, *Дрозобич Лв*, на суфіксі -1 (7%) *Сопіч См*. В основному кореневе наголошення;

32. -ич-і (199): наголос на корені -194 (97,5%) *Бабичі Зк*, *Яструбичі Лв*, на суфіксі - 4 (2%) *Куровічі Лв*, *Соловічі Вл*, на флексії - 1 (0,5%) *Мариничі Чрв*. В основному кореневе наголошення;

33. -ищ-е (58): наголос на корені - 26 (45%) *Хрестище Хрк*, *Новоселище Зп*, на суфіксі - 32 (55%) *Монастирище Чрк*, *Погребіще Вн*. Наголос однаковою мірою може падати і на корінь, і на суфікс;

34. [-й-а], [-й-е] (22): наголос на корені - 22 (100%) *Семигір 'яКрв*, *Остан'є Пл*. Наголошений завжди корінь;

35. -уват-/-юват-е, -уват-а (28): наголос на суфіксі - 28 (100%) *Тернувате Од*, *Ясинувата Днц*. Наголошений завжди суфікс;

36. -ук-/-юк-и (9): наголос на флексії - 9 (100%) *Овсюкі Пл*, *Антонюкі Од*. Наголошена завжди флексія;

37. -ух-/-юх-и (5): наголошений корінь -1 (20%) *Мачухи Пл*, суфікс - 3 (60%) *Конюхі Трн*, флексія - 1 (20%) *Борухі Трн*. Переважно наголошений суфікс;

38. -их-а, -ах-а (13): наголошений корінь — 4 (31 %) *Шаулиха Чрк*, *Залатиша См*, суфікс - 9 (69%) *Волновіха Днц*, *Дроздіха Чрк*. Переважно наголошений суфікс;

39. -ав-/-яв-а(17): наголошений корінь -1 (5%) *Кучава Зк*, суфікс -16 (95%) *Кудрява Рв*, *Колочава Зк*. Майже завжди наголошений суфікс;

40. -ак (-як) (13): наголошений корінь - 4 (30%) *Надлак Крв*, *Байрак См*, суфікс - 9 (70%) *Каланчак Хрс*, *Борицак Мк*. Переважно наголошений суфікс;

41. -ач (9): наголошений корінь - 7 (78%) *Бучач Трн*, *Бахмач Чрг*, суфікс -2 (22%) *Бігач Чрг*. Переважно наголошений корінь;

42. -енк-о (12): наголошений корінь -1 (8%) *Пархоменко Лг*, суфікс - 11 (92%) *Руденко Зп*, *ГорбатенкоДнц*. Переважно наголошений суфікс;

43. -ечк-о (2): наголошений суфікс - 2 (100%) *Устечко Трн*, *Берестечко Вл*);

44. -ечк-и, -ачк-и, -еньк-и, -енк-и (27): наголошений корінь -1 (3%) *Иценки См*, суфікс -17 (63%) *Хоменки Вн*, *Семереньки См*, флексія - 9 (34%) *Петренкі Пл*, *Тереценкі См*. Переважно наголошений суфікс;
45. -к-о (2): наголошена флексія - 2 (100%) *Полько Рв*, *Олесько Лв*.
46. -ар//-яр (3): наголошений суфікс - 3 (100%) *Любер Жт*, *Вугляр Дни*.
47. -ан-і (11): наголошений суфікс - 2 (18%) *Щербені Пл*, *Мукені Лв*, флексія - 9 (82 %) *Горбані Хрк*, *Копані Зп*. Переважно наголошена флексія;
48. -инь//-інь (16): наголошений корінь - 5 (31%) *Гулинь ІФ*, *Пістинь ІФ*, суфікс - 11 (69%) *Волосінь Кв*, *Горинь Жт*. Переважно наголошений суфікс;
49. -ин-і (3): наголошений суфікс - 3(100%) *Частині Лв*, *Твердіні Вл*.
50. -ун- (3): наголошений лише суфікс - 3 (100%) *Лустун Чрв*, *Тягун Вн*.
51. -еч- (1): наголошений лише суфікс — 1 (100%) *Любеч Чрг*.
52. -ач-і, -аш-і (10): завжди наголошена флексія -10 (100 %) (*Горбачі Лв*, *Петраші Чрв*.)

Заналізувавши наголошення суфіксальних ойконімів, виділимо їх акцентуаційні типи з оглядом на позицію словотворчого суфікса щодо словесного наголосу.

Акцентуаційні типи суфіксальних ойконімів:

- 1) завжди наголошені або в основному наголошені суфікси: -ан-/ -ін-и, -чан-и, -уват-/ -юват-е, -уват-а, -ав-/ -яв-а, -енк-о, -ечк-о, -ар/ -яр, -ін-і, -ун-, -еч-: *Озеряни Хрс*, *Монастирчани ІФ*, *Парнувате Хрк*, *Кудрява Рв*, *Осипенко Зп*, *Устечко Трн*, *Любар Жт*, *Частині Лв*, *Тягун Вн*, *Любеч Чрг*.
- 2) переважно наголошені суфікси: -инк-а, -інк-/ -їнк-а, -анк-/ -янк-а, -енк-а, -ок-, -ець-, -ин-/ -ин-я, -ух-/ -юх-и, -их-а, -ах-а, -ак-/ -як-, -ечк-и, -ачк-и, -еньк-и, -енк-и, -инь-, -інь-: *Бережинка Крв*, *Степок Жт*, *Двірець Рв*, *Гординя Лв*, *Свиноухи Вл*, *Дроздиша Чрк*, *Борщак Мк*, *Баитечки Чрк*, *Волосінь Кв*.
- 3) однаковою мірою наголошені суфікс і корінь: -ищ-е: *Хлівище Чрв* - *Жорнище Вн*.
- 4) завжди ненаголошені або в основному ненаголошені суфікси: -ик-и, -ин-е, -ич-, -ич-і, -ук-// -юк-и, -ач-і, -аш-і: *Орлики Пл*, *Сухине Од*, *Коротич Хрк*, *Дідичі Вл*, *Правдюкі См*, *Головачі См*, *Петраші Чрв*);
- 5) переважно ненаголошені суфікси: -івк-а, -ик-, -ак-/ -як-и, -ів-/ -їв-, -ов-, -ов-/ -ев-е, -ов-/ -ев-а, -івці-/ -ївці-, -инц-і, -анц-// -янц-і, -иц-я, -ниц-я,

-ин, -ин-и, -ан/-ян-е, -щин-а, -ач, -ан-і: *Августинівка Зп, Бистрик Жт, Худяки Чрк, Вóвків Мк, Глóдове Зп, Богдáнівці Хм, Хижинці Вн, Гóлиця Од, Берéжниця ІФ, Михáйлин Вн, Сухини Хрк, Маловóдяне Крв, Покрóвщина Пл, Бучач Трн, Горбані Пл.*

Розглянувши наголошення суфіксальних ойконімів, можна стверджувати, що у переважній більшості вони мають акцентований корінь, і, отже, провідною у них є коренева акцентуація. Завжди ж наголошеними або в основному наголошеними в ойконімах виступають суфікси: -ан/-ян-и, -чан-и, -уват/-юват/-уват-а, -ав/-яв-а, -енк-о, -ечк-о, -ар/-яр, -ин-і, -ун, -еч.

1. Винницький В.М. Наголос у сучасній українській мові.-К., 1984.
2. Горпинич В.О. Словник відтопонімних прикметників і назв жителів України: В 2 т.-Кіровоград, 1994-Т. 1; К., 1994.-Т.2
3. Редькин В.А. О понятии продуктивности в акцентологии//Рус. яз. в нац. шк.-1965.-№ 2.
4. Федянина Н. А. Ударение в современном русском языке.-М., 1982.

Огляд ономастичних праць, одержаних редакцією (4-6)

4. Ономастика України та етногенез східних слов'ян/Відп. ред. І.М.Желєзняк.-К.,1998.-227 с. [Інститут української мови НАНУ].

Колективна монографія шістьох авторів «ставить за мету довести важливе значення ономастики для вивчення східнослов'янського глотто- й етногенезу) (с.4), шукаючи «чисту» східнослов'янську онімну лексику. Практично вся книга складається з різнопланових етимологічних розвідок високої вартості. Пошуки власне східнослов'янських топонімів дали загалом непевні результати. Ці пошуки найпомітніші й найрезультативніші у першому розділі «Роль і місце ономастичних досліджень у студіях з східнослов'янського етногенезу» (І.М.Желєзняк). Особливий інтерес тут становить розгляд східнослов'янських словотвірних типів у гідронімії України порівняно з Балканами. Розділ «Із Птолемеєвого етнотопонімікону Східної Європи» (гевр. Славі'О»